

---

## MARGA KLOMPÉ EN HET KATHOLIEK VROUWENDISPUUT

K.M. Lutterop

In 1956 kreeg Nederland zijn eerste vrouwelijke minister, Marga Klompé. Haar komst bleef voor haar mannelijke collega's niet helemaal zonder gevolgen. Was het daarvoor gebruikelijk dat de ministers elkaar bij de achternaam noemden, de intrede van Marga Klompé in het kabinet betekende dat men elkaar bij de voornaam ging noemen. Zij wenste niet met 'Klompé' aangesproken te worden. Daarnaast zorgde zij ervoor dat het wekelijkse etentje van de confessionele bewindslieden werd uitgebreid met de socialistische ministers.(1) Kortom, met haar komst werd het kabinet huiselijker.

Het verschijnen van de eerste vrouwelijke minister in Nederland lijkt enigszins in tegenspraak met het beeld dat vaak wordt geschetst van de jaren vijftig als een tijdvak dat wordt gekenmerkt door stabiliteit en consensus. En dan met name consensus over het gezin, waarin de vrouw echtgenoot en kinderen verzorgde en de man de kostwinner was. Deze gezinsideologie zou misschien wel het sterkst uitgedragen worden door de Katholieke Volkspartij. In *De zondige Riviéra van het katholicisme* worden terecht kanttekeningen bij het consensusbeeld van de jaren vijftig geplaatst. Zo worden in dit boek de traditionele katholieke vrouwenorganisaties opnieuw geëvalueerd.(2) Dit artikel heeft eenzelfde uitgangspunt.

Er waren katholieke vrouwen die hun bedenkingen hadden over de ideeën in de KVP. Zij organiseerden zich in 1946 in het Katholiek Vrouwendispuut. Het is mijns inziens niet toevallig dat de eerste vrouwelijke minister een van de oprichters was van dit Dispuut. In dit artikel wordt dan ook gekeken naar het verband tussen het Katholiek Vrouwendispuut en Marga Klompé. Wat was de betekenis van het Dispuut voor haar persoonlijke carrière en welke ideeën uit het Dispuut zijn terug te vinden in haar taakopvatting als minister van Maatschappelijk Werk?

## Levensloop

Marga Klompé werd op 16 augustus 1912 in Arnhem geboren. In Utrecht studeerde ze scheikunde. Om de studie na haar kandidaats te bekostigen werd ze in 1932 lerares scheikunde aan het meisjeslyceum Mater Dei in Nijmegen. Een jaar na het uitbreken van de oorlog promoveerde ze. In de illegaliteit leerde ze mensen kennen die politiek actief waren. Zelf was ze betrokken bij verschillende landelijke vrouwenorganisaties, waaronder de Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers en het Katholiek Vrouwendispuut. In 1947 werd Marga Klompé afgevaardigd naar de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in New York. In de Nederlandse delegatie bevonden zich ook enkele kamerleden die een politieke carrière voor haar zagen weggelegd. Zelf voelde ze hier niets voor, ze was tevreden met haar baan in het onderwijs. Niettemin nam ze in 1948 plaats in de Tweede Kamerbanken nadat de - normaal onverkiesbare - plaats waarop ze zich had laten zetten, onverwacht toch een kamerzetel bleek op te leveren.

Marga Klompé was direct na de Tweede Wereldoorlog een van de ondertekenaars van het manifest van de Nederlandse Volksbeweging geweest, dat een doorbraak in de politiek bepleitte. Marga Klompé sloot zich na de mislukking van de doorbraak aan bij de KVP, waarmee ze volgens Jan Rogier een vrouw bleek te zijn "... die toch liever de bisschoppen en Romme volgde dan haar gezond verstand."(3) Hoe dan ook verwierf ze zich in de KVP vrij snel invloed als vertegenwoordigster van de linker-vleugel. In 1956 werd ze minister. In het kabinet-Drees beheerde ze het Departement van Maatschappelijk Werk, later het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk genoemd. Dezelfde functie vervulde ze in de kabinetten Beel, De Quay, Zijlstra en De Jong. In 1971 verliet Marga Klompé de landelijke politiek en ging ze zich bezighouden met de problematiek van de Derde Wereld en de vrede. Als bekroning van haar werk werd ze spoedig na haar aftreden benoemd tot Minister van Staat.

Als Nederlands eerste vrouwelijke minister was Marga Klompé voor journalisten een interessant onderwerp. In de vele interviews die zij vooral in de beginjaren toestond, trad zij vaak naar buiten met haar ideeën over de positie van vrouwen in de naoorlogse samenleving. Zo zei ze in 1959 in een vraaggesprek met het Arnhems Dagblad:

"(...)de taak van de vrouw kan niet bepaald zijn tot die in het gezin alleen. Zij heeft er één op tal van andere (maatschappelijke) terreinen krachtens de bijzondere gaven en capaciteiten, welke de schepper haar meegaf. Dat geldt ook voor de politiek! Wel ziet men van de vrouw een andere wijze

van benaderen dan bij de man. Maar men moet zeker van een volkomen gelijkwaardigheid uitgaan. Man noch vrouw mag uitsluitend te werk gaan met het 'eigen' facet van een vraagstuk te bezien. Het mag niet gaan om de behartiging van de belangen van de vrouw óf van de man, maar om die van de mens."(4)

En in 1963, aan het einde van haar tweede ambtstermijn, zei ze in Het Vrije Volk:

"Het gezin moet met de tijd kunnen meegaan, moet zich zonder pijn aan de stormachtige ontwikkelingen kunnen aanpassen. Daar is een groot incasseringsvermogen voor nodig. Want hoe dikwijls moeten niet de levensgewoonten radicaal worden gewijzigd? Voor de vrouw ligt hier een bijzondere taak, in de eerste plaats in het gezin. Maar ook in de vrouwenorganisaties, die hun leden vertrouwd kunnen maken met de grote wijzigingen, ook in het gezinsleven, als gevolg van de technische en economische ontwikkelingen."(5)

Als minister van Maatschappelijk Werk wees Marga Klompé hier op de verantwoordelijkheid die vrouwen niet alleen in het gezin hadden, maar ook in het openbare leven. Op basis van gelijkwaardigheid, met behoud van een eigen werkwijze moesten zij samenwerken met mannen.

Dergelijke ideeën kwamen niet uit de lucht vallen. Met andere vrouwen had Marga Klompé hierover intensief van gedachten gewisseld. Zo nam zij in 1948 deel aan een studieweekend van het Katholiek Vrouwendispuut dat was gewijd aan 'De psychologie van de werkende vrouw en arbeid der gehuwde vrouw'. Hier werd door een aantal vrouwen gediscussieerd over de vraag of het verantwoord was dat gehuwde vrouwen buitenshuis werkten. De deelnemers spraken zich uit tegen staatsbemoeienis; de beslissing over het al dan niet nemen van een baan was een zaak van beide echtgenoten. Bij hen lag de verantwoordelijkheid. De samenwerking tussen man en vrouw moest op alle terreinen van het leven, dus ook op de werkvloer, tot een vanzelfsprekendheid worden.(6) Mocht de vrouw buitenshuis gaan werken, dan moest zij wel haar eigen normen behouden en op haar eigen manier te werk gaan.

De overeenkomst tussen de opvattingen die minister Klompé in de interviews uitsprak en de ideeën die in dit weekend geformuleerd werden is treffend: wanneer vrouwen op basis van gelijkwaardigheid aan het arbeidsproces deelnemen, zonder hun eigen benaderingswijze te verliezen, kunnen zij een eigen bijdrage leveren aan de maatschappij. Zoals gezegd was het studieweekend georganiseerd door het Katholiek Vrouwendispuut. Wat was dat nu voor een organisatie?



## Het Dispuut

Het Katholiek Vrouwendispuut werd op 28 september 1946 in Utrecht opgericht door een aantal katholieke vrouwen dat van mening was dat bij de verkiezingen van 1946 de stem en de invloed van de katholieke vrouw niet voldoende tot zijn recht kwam. In 1945 was door de KVP in het noodparlement een katholieke vrouw benoemd. Een jaar later was zij niet meer opgenomen in de Tweede Kamerfractie. Marga Klompé was een van de oprichtsters van het Katholiek Vrouwendispuut. Andere prominente leden van het eerste uur waren Anna de Waal, in 1953 de eerste vrouwelijke staatssecretaris, en Agnes Nolte, KVP-kamerlid sinds 1948. Volgens het Dispuut waren er voldoende katholieke vrouwen in Nederland die zich, in samenwerking met mannen, 'in dienst konden stellen van de gemeenschap'.

Het Vrouwendispuut ontstond uit de behoefte aan contact tussen alle katholieke vrouwen in Nederland die voor zich een taak in het maatschappelijk leven zagen. De houding van het Dispuut ten aanzien van de vrouwenbeweging was als volgt geformuleerd:

"Met erkenning van het vele goede, dat het oorspronkelijke feminisme in zijn strijd voor de verbetering van de positie der vrouw heeft bereikt, stelt het Dispuut nadrukkelijk vast, dat zij slechts die vrouwenbeweging als goed en noodzakelijk beschouwt, welke voor alles rekening houdt met de persoonlijke waardigheid van de vrouw en haar dienende taak in het gezin en maatschappij, overeenkomstig haar specifiek vrouwelijke aard. (...) Het oud-feministische streven naar volkomen gelijkheid in rivaliteit met den man moet worden verworpen. Integendeel, samenwerking met den man moet daadwerkelijk worden nagestreefd. Het is nuttig en noodzakelijk, dat de vrouw haar stem laat horen, overal in het openbare en maatschappelijke leven, dat tot dusverre eenzijdig mannelijk is georiënteerd. Slechts dan wordt de maatschappij en dus ook het gezin maximaal gebaat door de gezonde ontwikkeling van een daadwerkelijke christelijke vrouwenbeweging."(7)

Van groot belang voor de vrouwen van het Dispuut was de rede die paus Pius XII in 1945 had gehouden over de taken van de vrouw in de samenleving. De paus was van mening dat, hoewel de primaire taak van de vrouw de zorg voor het gezin bleef, zij deel moest nemen aan het openbare leven om het gezin te beschermen tegen de maatschappelijke omwentelingen:

"Iedere vrouw, zonder uitzondering, heeft dus,

hoort het goed, de plicht, de strikte gewetens-  
plicht om zich niet afzijdig te houden, in actie te  
komen, (...) ten einde de stromingen, welke het  
gezin bedreigen, tegen te houden."(8)

De paus pleitte kortom voor bescherming van het gezin door naar buiten tredende vrouwen. Eenzelfde paradox is terug te vinden in de ideeën van het Dispuut. Naast de traditionele onderwerpen als 'vrouw en gezin' besteedde het aandacht aan de positie van vrouwen die buiten het gezin functioneerden. Ook het Katholiek Vrouwendispuut stond op het standpunt dat vrouwen ten gunste van het gezin deel moesten nemen aan het openbare leven. Het had in de paus een ware bondgenoot gevonden.

Het Katholiek Vrouwendispuut was een kleine groep van goed opgeleide vrouwen, waarvan een deel niet getrouwd was. Het contact tussen de leden kreeg op twee manieren gestalte. Ze kwamen in regionale of plaatselijke kringen bijeen om te discussieren over politieke en maatschappelijke problemen. Daarnaast werd twee keer per jaar een studieweekend belegd waarin actuele en algemene onderwerpen aan de orde werden gesteld. Het Dispuut was formeel aan geen enkele politieke partij gebonden. In de praktijk was ze echter geheel op de KVP, van wie ze ook een kleine subsidie kreeg, georiënteerd. Veel Dispuutsliden waren lid van deze partij.

Katholieke vrouwen in openbare functies gekozen of benoemd te krijgen was de belangrijkste taak die het Dispuut zich stelde. Juist de KVP werd met niet aflatende ijver met brieven en acties als 'Stem op een Vrouw' door het Dispuut bestookt om vooral vrouwen in de partij op te nemen. Het resultaat was dat in 1949 op het partijcongres van de KVP een resolutie werd aangenomen die inhield dat de partij er naar zou streven meer vrouwen bij de politiek te betrekken. Het bleef een teer punt, want veel KVP-leden waren sterk geworteld in de patriarchale traditie waarin het openbare leven slechts aan de man toebehoorde. Het vervolg op die partijresolutie sprak niet voor zich. Pas in 1956 werd een permanente werkcommissie, 'Vrouw en Partij' opgericht, die onder leiding stond van het KVP- en Dispuutslid Agnes Nolte. Deze commissie moest proberen meer katholieke vrouwen voor de partijpolitiek te interesseren.

Het Katholiek Vrouwendispuut wilde echter meer. Het wilde niet alleen meer katholieke vrouwen in de politiek zien, maar ook sociale en politieke belangstelling wekken bij katholieke vrouwen voor wie niet direct een openbare functie was weggelegd. Volgens het Dispuut hadden verschillende vrouwen verschillende taken. De politiek was bestemd voor ongehuwde vrouwen en gehuwde vrouwen met een kinderloos gezin. Vrouwen met een druk gezin hadden de opvoedkundige taak de kinderen politiek besef bij te brengen. Zij leverden een indirecte





bijdrage.

Het belang van het Dispuut was tweeledig. Het Katholiek Vrouwendispuut was in de eerste plaats een plek waar vrouwen met een functie in de politiek bijeen kwamen. Hier praatten vrouwen met een vergelijkbare achtergrond over hun ervaringen. Ze moeten steun aan elkaar hebben gehad. Daarnaast kwamen ze via het Dispuut in contact met diverse deskundigen en werd er op hoog niveau over allerlei maatschappelijke problemen en de bijzonderheden van de positie van de vrouw gediscussieerd.

### De studieweekenden

Vanaf 1947 organiseerde het Dispuut twee keer per jaar een studieweekend in het conferentieoord De Pietersberg in Oosterbeek. De weekends waren bedoeld om op landelijk niveau met elkaar van gedachten te wisselen. De opzet van een weekend veranderde vanaf het eerste in 1947 nauwelijks: er werden één of twee gastspre(e)kers(sters) uitgenodigd om over het weekendthema een lezing te houden. Na de voordracht was er gelegenheid tot discussie. Waar mogelijk werden conclusies aan het weekend verbonden, die dan werden doorgegeven aan politieke partijen en vrouwenorganisaties.

De onderwerpen die de Dispuutsleden in de jaren '47-'60 bezighielden hadden altijd te maken met de problemen die de naoorlogse samenleving met zich meebracht. Niettemin waren de onderwerpen daarbinnen zeer uiteenlopend van aard. Zo werd er met evenveel interesse gesproken over 'De psychologie van de werkende vrouw en arbeid der gehuwde vrouw' en 'Het echtscheidingsvraagstuk' als over 'Europees federalisme en internationale samenwerking'.

Een regelmatig terugkerende gastspreker was de vermaarde psycholoog Buytendijk. Buytendijk had strikte ideeën over de verschillen tussen mannen en vrouwen. Een geliefde stelling van hem was: de man werkt en rust, de vrouw zorgt. Alle 'typisch' mannelijke en 'typisch' vrouwelijke kenmerken zouden hierop terug te voeren zijn. De essentiële verschillen maakten dat de zorgende de arbeidende nodig had en omgekeerd. De een veronderstelde de aanwezigheid van de ander.(9) Tegenwoordig wordt Buytendijk veelal gezien als iemand die vrouwen uit openbare functies wilde weren en die het huisvrouwenbestaan propageerde.(10) Niet zo verwonderlijk gezien zijn bovenstaande opvattingen. Des te opvallender is het dat de vrouwen van het Katholiek Vrouwendispuut in Buytendijks ideeën een legitimatie zagen voor hun eigen opvattingen. Zij gebruikten zijn opvattingen als volgt: wanneer de zorgende de arbeidende nodig heeft en omgekeerd, dan zijn man en vrouw elkaars noodzakelijke aanvulling; beide hebben dus het recht en de plicht deel te nemen aan het staatkundige leven. Het

Vrouwendispuut zag in Buytendijks betoog de wetenschappelijke ondersteuning van haar ideeën.

De eerste keer dat Buytendijk sprak voor het Dispuut was tijdens het al eerder aangestipte weekend van 5 en 6 juni 1948 over 'de psychologie van de werkende vrouw en arbeid der gehuwde vrouw'. Hij besprak de problemen waar vrouwen mee te maken kregen als ze in het werkproces werden opgenomen:

"Het zorgende element in de arbeid dient door de man te worden aangemoedigd. In de fabriek en op kantoor dient men de vrouw meer haar gang te laten gaan, wanneer zij haar omgeving enigszins 'leefbaar' wil maken (bloemetje, eigen tempo, enzovoort)."(11)

Uit de lezing die hij gaf over de psychologie van de werkende vrouw vloeide een reeks van voordrachten voort voor leden van het Dispuut. Hieruit ontstond zijn later beroemd geworden boek *De Vrouw. Haar natuur, verschijning en bestaan. Een existentieel-psychologische studie.*

De tweede lezing in dit weekend werd gehouden door Anna de Waal. Zij sprak over de arbeid van de gehuwde vrouw. Een actueel thema, gezien de nog steeds geldende ontslagbepaling bij huwende ambtenaressen. De Dispuutsvrouwen waren hier unaniem tegen. Hoewel zij een vaste taak buitenshuis vrijwel niet verenigbaar achtten met een gezinstak, was staatsingrijpen in de vorm van een arbeidsverbod ongewenst. Beide echtgenoten moesten volgens het Katholiek Vrouwendispuut zelf de verantwoordelijkheid dragen.

Met de weekendverslagen werd zorgvuldig omgesprongen. Langs formele weg werden verslagen naar politieke partijen en vrouwenorganisaties gestuurd. Ook de conclusies van bovengenoemd weekend werden niet in de bureaula geschoven, maar doorgegeven aan het Nederlands Vrouwencomité, de overkoepelende organisatie van de vrouwenverenigingen. In 1955 werd dankzij een eensgezind optreden van alle vrouwelijke kamerleden de motie-Tendeloo aangenomen, waarin de regering werd opgeroepen voorschriften die de arbeid van gehuwde vrouwen verboden te herzien. Verder gebruikten de vrouwen van het Dispuut natuurlijk ook hun eigen functies om de standpunten van het Katholiek Vrouwendispuut te verspreiden.

Een ander weekend waar men inging op de problemen van vrouwen was het weekend van 7 en 8 juni 1952 dat was gewijd aan 'De sociale gevolgen van de industrialisatie'. Anna de Waal sprak over de verantwoordelijkheid en taak van vrouwen op dit punt. De verschuiving van de beroepsbevolking naar de industriële sector vereiste een aanpassing van de mensen zowel in het gezin als daarbuiten. Anna de Waal was van mening dat vrouwen bij de veranderingen die de industrialisatie met zich meebracht de leiding moesten nemen. Volgens haar



moesten vrouwen de kleinere gemeenschappen en buurtgemeenschappen, die door grotere mobiliteit en de verstedelijking toch al in ontbinding waren, openbreken. Tot besluit van haar lezing stelde Anna de Waal:

"Het wegvallen van de sociale controle moeten wij niet proberen te vervangen door een andere controle, maar moeten wij opvangen door een opvoeding tot vrijheid en verantwoorde zelfstandigheid, zonder dat dit leidt tot verlies aan gemeenschapszin."(12)

Het is opvallend dat zij in het geheel niet rouwig leek om de maatschappelijke veranderingen die plaatsvonden. Zij zag hierin juist kansen voor vrouwen, die zij sleutelposities toedacht in het meehelpen en begeleiden van de veranderingen.

De aanpassing van het gezin aan de industrialisatie werd als een groot probleem gezien. Dit bleek opnieuw tijdens de weekenden van 21 en 22 november 1953 en 16 en 17 oktober 1954 die bij het Katholiek Vrouwendispuut de geschiedenis ingingen onder de titels 'Gezinsproblemen I en II'. Onder leiding van verschillende deskundigen werd de verhouding tussen gezin en samenleving onderzocht. Er werd er op gewezen dat door de veranderingen in de maatschappij, de verhoudingen binnen het gezin ook anders kwamen te liggen. De industrialisering zou ontzuiling in de hand werken door de tegenstrijdige, verwarrende verschillen tussen 'thuis' en de buitenwereld. Ook in deze studieweekenden klonk nog de rede van de paus na, waarin hij vrouwen aanspoorde om niet werkloos toe te kijken bij de veranderingen die plaatsvonden als gevolg van de industrialisatie en het gezin bedreigden.

Marga Klompé was zelf het voorbeeld van de doelstelling van het Katholiek Vrouwendispuut om vrouwen te vormen voor de politiek. Het zal niet eenvoudig zijn geweest om als eerste vrouwelijke minister aan een kabinet deel te nemen, haar vastberadenheid en zelfbewustzijn die uit de anekdotes in de inleiding spreken doen daar niets aan af. Ongetwijfeld heeft ze tijdens die eerste jaren van haar ministerschap steun gehad aan het Dispuut. Hier immers kon ze met andere vrouwen die ook politiek actief waren ervaringen uitwisselen en praten over de positie van vrouwen in het openbare leven en de problemen die die met zich meebracht. Gezien deze achtergrond is het niet verwonderlijk dat ze ook als minister van Maatschappelijk Werk veel oog had voor de speciale rol die vrouwen konden spelen. Als minister had ze te maken met de gevolgen van de industrialisatie; met name voor de problemen die in de sfeer van het gezin ontstonden kende ze de vrouw een speciale taak toe. In de interviews die ze als minister van Maatschappelijk Werk gaf kwam ze er telkens weer op terug

dat vrouwen binnen en buiten het gezin een eigen rol moesten spelen. Zo was ze niet alleen een ambassadrice van haar eigen Departement, maar ook van het Katholiek Vrouwendispuut.

#### Noten

1. "Ik kwam tegen mijn zin in de Kamer"(interview met Marga Klompé door J. Jansen van Galen en H. Vuysje), **Haagse Post**, 67e jaargang (14 november 1981).
2. T. Akkerman en S. Stuurman red., **De zondige Rivièra van het Katholicisme. Een lokale studie over feminisme en ontzuiling 1950-1975** (Amsterdam, 1985) 189.
3. J. Rogier, **Een zondagskind in de politiek en andere christenen. Opstellen over konfessionele politiek in Nederland van Colijn tot Cals.** (Nijmegen, 1980) 244.
4. "Marga Klompé: Altijd kijken wat er in zit...", **Arnhems Dagblad**, 110e jaargang (27 februari 1959).
5. "Mevrouw de Minister verlaat Departement", **Het Vrije Volk**, 18e jaargang (20 juli 1963).
6. Verslag van het studieweekend "De psychologie van de werkende vrouw en arbeid der gehuwde vrouw", Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging (IAV), Archief Katholiek Vrouwendispuut (KDV), doos 1.
7. Verslag van het 1e studieweekend (zonder speciaal thema), IAV, Archief KDV, doos 1.
8. J.C. Schokking, **De vrouw in de Nederlandse politiek. Emancipatie tot actief burgerschap.** (Assen, 1958) 152.
9. F.J.J. Buytendijk, **De vrouw. Haar natuur, verschijning en bestaan. Een existentieel-psychologische studie.** (Utrecht, 1951).
10. S. Poldervaart, **Vrouwenstudies - een inleiding.** (Nijmegen, 1983) 196-197.
11. Verslag van het studieweekend "De psychologie van de werkende vrouw en de arbeid der gehude vrouw", IAV, Archief KDV, doos 1.
12. Verslag van het studieweekend "De sociale gevolgen van de industrialisatie", IAV, Archief KDV, doos 1.